

PITANJA I ODGOVORI

SMIJE LI SE UPOTREBLJAVATI ZAMJENIČKI SI?

Književnik Krsto Špoljar požalio se na lektore: »Svaki mi zamjениčki *si* pretvaraju u *sebi*. Mislim da nemaju pravo jer nije isto: Ja *si* to ne mogu dopustiti. Ja *sebi* to ne mogu dopustiti, kao što nije isto niti: Ja *ti* to ne mogu dopustiti. Ja *tebi* to ne mogu dopustiti.« Ali unatoč tome nije bio siguran pa je pitao tko ima pravo. Odgovorio sam mu da griješe lektori. *Si* je pogrešan kad je suvišan, kao u vezama: *sjesti si, ustati si, pojesti si*, ali tu ne pomaže ni pretvaranje u *sebi*. Tamo gdje se može pretvoriti u *sebi*, opravdan je kao što su opravdane i druge opreke: *ti* prema *tebi*, *mi* prema *meni*, *joj* prema *njoj*... Mислеći da je to slučajan hir jednoga lektora, odgovorio sam mu usmeno. Ali vidjevši da tako misle i neki lingvisti (v. Jezik, XII, str. 60) smatram da je potrebno i javno odgovoriti.

U Gramatici srpskohrvatskog jezika Mihaila Stevanovića (Beograd, 1951, str. 186—188) među zamjениčkim oblicima ne nalazimo *si*. To bi već dalo uporište onima koji smatraju da se *si* u književnom jeziku ne smije upotrebljavati, premda to nije rečeno. Izričito se to kaže u Gramatici hrvatskosrpskoga jezika Brabeca, Hraste, Živkovića (Zagreb, 1963): »u dativu enklit. oblik *si* nije književan« (str. 96). Bez obrazloženja.

T. Maretić misli drugačije. U Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (Zagreb, 1931, str. 156) stavlja ga doduše u zagradu, ali na str. 158. kaže ovo: »Za dat. sing. pored *sebi* nalazi se i enklitički oblik *si*, ali je rijedak u narodu; imamo ga u primjeru: nijesu vuci stekli po poruci, nego što *si* sami priprave. nar. posl. 218; u Srijemu i po Slavoniji govore: uzmi *si*, oseci *si* hleba. V. rječn. kod *си*. Tako se govori i: pomoz *si* sam i t. d. Ali narod i *si* i *sebi* izostavlja obično svuda, gdje se iz smisla vidi, da subjekt za se štogod radi; govori se na pr. nađoh u nevolji dobra prijatelja, dakle ni nađoh *si* ni nađoh *sebi*. Teško je shva-

titi, kako je oblik *si* u uzvičnim rečenicama postao pleonazam, koji ne znači ništa, na pr. kad se kaže: blago li *si* meni! V. rječn. kod *благоро мени*, teško *si* ga meni! kod *ра*.«

I J. Florschütz u Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1940, ima *si* u zagradi, ali ga ni on ne osuđuje premda prednost daje *sebi*: »Običajni je dativ *sebi* nego *si*. Kupi *sebi* lanen pojas. Često je *si* uopće suvišno. Uzmi (*si*) tu knjigu. Pomislimo (*si*) jednu točku. Zapamtite (*si*) to« (str. 44).

Maretić je u Jezičnom savjetniku bio znatno određeniji. Na str. 131. piše: »*si*, sich (dat. sing.); ne valja misliti, da se *si* u književnom jeziku ne smije nikad upotrebljavati, i ako je običnije: *sebi*. Ima prilika, kad je i *si* i *sebi* zališno i pogrešno; to je onda, kad se i bez *si* (*sebi*) razumije sve, što treba, na pr. ja ću *si* (*sebi*) to razgledati, vi ste *si* (*sebi*) dobro zapamtili, on *si* je (*sebi*) to izabrao.«

No najbolje i najpotpunije obrazložio je bit problema Nikola Andrić u Braniču jezika hrvatskoga: »Što se tiče enklitičkoga oblika 'si' za dativ povratne zamjenice, tu treba da se napose zaustavimo. Mnogi naši književnici drže, da je ta enklitika nepravilna. A to nije istina. Nesamo da oblik nije nepravilan, nego ga imamo uklopljena u narodne poslovice i uzrječice, koje se ne daju mijenjati, kao: Pomoz *si* (ili *se*) sâm, pa će *ti* i Bog pomoći; nisu vuci stekli po poruci, nego što *si* sami priprave; teško *si* ga meni itd. Drugo je naime u stvari. Ovaj 'si' danas je već dosta rijedak u narodu, pa ga ni u književnosti ne treba upotrebljavati ondje, gdje se misao i bez njega razumije. U ovoj stvari dosta je skrivio Bošković, koji je shvatio Daničićevu napomenu nadno strane u 'Oblicima', na kojoj je govor o ovoj povratnoj zamjenici, kao da valja mjesto svakoga 'si' staviti 'sebi', pa predložio mjesto: 'da *si* kupim' rečenicu: 'da kupim *sebi*'. I od toga vremena natrpan nam je književni govor punim oblicima 'sebi'. A u Boškovićevu primjeru nije potreban ni 'si' ni 'sebi'. Pa ako osjećamo, da baš trebamo dativ, onda

je sasvim dobro: 'da si kupim' kao i u rečenici 'odreži si kruha'. Gdje valja da se taj dativ naglasi, ondje dakako treba uzeti puniji oblik: sebi. U stavku o prof. Jacimirskome onaj je 'si' naprosto zališan. Njih je dvoje steklo, zadobilo opće simpatije. Čemu 'si' ili možda još glomazniji 'sebi'? Zato držimo sasvim pogrešnim, što Novaković, Stojanović i Živanović u svojim gramatikama i ne zapisuju oblika 'si', kao da ga nema. U tom su pogledu Maretić, Divković i Florschütz pravedniji. U njemačkim konstrukcijama, kao što su: pogledaj si ovo itd., ovaj 'si' nikako ne valja. Srpski se pisci previše boje ovoga oblika ponajvećma radi toga, što se — u južnoj Srbiji, kao izraziti bulgarizam — previše upotrebljava« (Zagreb, 1911, str. 59/60).

Tu je gotovo sve rečeno što treba reći tako da meni ne preostaje drugo nego samo da ovo mišljenje malo dopunim. Možda je *si* u štokavskim govorima zaista rijedak, ali ga ima. No ni to danas nije više tako važno. Važno je da ga nalazimo u književnom jeziku. Unatoč tome što su ga neki lingvisti žigosali pa ga jedni pisci svjesno izbjegavaju, a drugima ga lektori marljivo zatiru, i to već gotovo stotinu godina, ipak ga u književnom jeziku ima. Istina, rijedak je i u gradi Matice hrvatske i Matice srpske. Među velikim brojem potvrda za oblike zamjenice *sebe* nalaze se samo tri *si*: *Svaki narod ima takvu vladu kakvu si zaslužuje* (Stj. Mitrov Ljubiša). — ... *ovaj si može birati drugoga vladara* (Bazala). — ... *jao si ga onda tome stanaru* (Stj. Kranjčević), ali to nije vjeran odraz pravoga stanja, pa će i slika koju će nam dati Matičin rječnik vjerojatno biti pogrešna. Kao primjer dovoljno je navesti da su za građu ispisane i Novele Luke Perkovića, Zagreb, 1935, a iz te knjige nije ispisan ni jedan *si*, premda ih u knjizi ima desetak:

»*Eto, to ti je samo dokaz, da ćeš uspjeti, ako priđeš» tumačio si je...* (9). — ... *po-bojav se, da to možda ne traži fijaker, za-povjedio si je, da treba smjesta prijeći na posao...* (9). — *I s visine na koju sam uza-đe da si dade zadovoljštinu, ponosno reče...* (12). — ... *predočuje si u duši kako se Ma-zaličeva crvenkasta bradica i brčići tresu od*

zadovoljstva (30). — ... *mučio se, da si sve-to protumači* (54). — *Pozajmio si ga je, kao što sam ga i ja pozajmio* (55). — *I tako si je on protumačio svoj kompromis...* (56). — *Cekin! šapnuo si je Zlatković...* (66). — *Isklesao si je divan spomenik* (161).

Pažljivim traženjem može se naći mnoštvo drugih potvrda, od kojih sam ja usput zapisao i neke druge, ali mislim da ih nije potrebno ovdje navoditi. Gramatike ih ne smiju zanemariti, bez obzira kakav sud o njima donijele. A da razloga za osudu nema, jasno je već iz onoga što je do sada rečeno, a pogotovu kad se uzme u obzir gramatički sustav kojem *si* pripada. Mislim da je zbog toga i opravdan i da je u tome njegova životnost kojom se održava. Povratna zamjenica ima naglašene i nenaglašene (enklitičke) oblike kao i lične zamjenice. Koji će se od tih oblika upotrijebiti, zavisi od sintaktičke veze i rečeničnoga naglaska. *Si* se u potpunosti uklapa u taj sustav i spomenuti je književnik to dobro osjetio. Pogledajmo posljednji Perkovićev primjer. Da je pisac stavio pun oblik, tada bi rečenični naglasak bio na *sebi*, ta bi riječ bila istaknuta, u opreci prema *tebi*, *njemu*, *Ivanu*, *Marku Markoviću* i svakom drugom kome je mogao isklesati spomenik. A pisac to nije htio reći pa nije htio tako ni napisati. S pravom.

Dakle, *si* ne valja upotrebljavati, kao ni *sebi*, kad je oznaka da se što odnosi na subjekat suvišna. Kad nije, tada svaki pisac može birati između *si* i *sebi* kao što bira između *ti* i *tebi*, *mi* i *meni*, i ostalih enklitičnih i neenklitičnih oblika iste riječi.

Bilo bi previše da se ovdje upuštamo u pitanje zašto je *si* i bez zatiranja relativno rjedi od drugih zamjeničkih enklitika. Za ovaj odgovor to i nije potrebno.

Stjepan Babić

JESU LI ŽUPNI I ŽUPSKI SINONIMI?

Čitalac A. I. iz Pazina moli da mu odgovorimo na dva pitanja:

1. Je li dobro reći »idem njemu«, »težim tomu« mjesto »idem k njemu«, »težim k tomu«?